

موانع بهبود شاخص تجارت فرامرزی در ایران

محمد رضایی پور^۱

این گزارش ضمن بررسی وضعیت کنونی شاخص تجارت فرامرزی در ایران، موانع بهبود و اصلاح شاخص مذکور را مورد ارزیابی قرار داده است. تجزیه و تحلیل زمان، تعداد مراجعات و هزینه‌های لازم جهت تجارت فرامرزی در ایران نشان می‌دهد که مطلوب نبودن معیارهای سه‌گانه این شاخص در ایران متأثر از دو نوع مانع یا کمبود می‌باشد. اولین نوع از این کمبودها، فقدان زیرساخت‌های فنی لازم در حوزه مسائل لجستیکی از جمله بسته‌بندی، حمل و نقل، بارگیری بر روی کشتی، پیاده‌سازی کانتینر از روی کشتی و... می‌باشد و دومین گروه از مشکلات، وجود موانع غیرفنی متعددی از جمله اخذ مجوزهای مختلف، ثبت سفارش، تشریفات گمرکی، تفاوت در رویه‌های کاری تعداد زیادی از دستگاه‌های مربوطه و... می‌باشد. در مجموع، این گزارش تهیه سازوکارهای لازم برای پشتیبانی از ایجاد مراکز لجستیکی از طریق بخش خصوصی را به عنوان راهکاری بلندمدت و عملیاتی کردن پروژه پنجره واحد ملی را تنها راهکار عملیاتی کوتاه‌مدت جهت رفع موانع مذکور پیشنهاد نموده است.

مقدمه

امروزه گسترش تجارت، سرمایه‌گذاری‌ها و وابستگی متقابل بین‌المللی، جهانی شدن فعالیت‌های بنگاهی و بین‌المللی شدن تولید به عنوان پدیده‌ای فراملیتی جلوه‌هایی از اقتصاد و صنعت در نظام جدید اقتصاد جهانی است. در چنین شرایطی آزادسازی‌های تجاری در سطوح منطقه‌ای در قالب پیمان‌های منطقه‌ای و در سطح جهانی همچنان ادامه دارد. این ترتیبات تجاری همگی بر این اصل استوار هستند که منافع مشارکت‌کنندگان را اعتلا بخشند و سبب ادغام یا همگرایی تجاری شوند. این تحولات در اقتصاد جهانی منجر به بهبود موقعیت نسبی کشورهای در حال توسعه شده است، اما تمام کشورها به طور یکسان از این

شرایط بهره‌مند نشده‌اند. به طور حتم اقتصادهایی که دارای مزیت نسبی در تولید کالا و خدمات هستند و همچنین قدرت رقابت‌پذیری بنگاه‌ها و واحدهای تولیدی آنها با اعمال سیاست‌های مناسب داخلی و مرزی افزایش یافته است از تجارت منفعت بیشتری می‌برند. ضمن اینکه وجود مقررات آسان‌تر و امکانات زیربنایی بهتر جهت صادرات و واردات کالا و استفاده از کشتی‌ها و هواپیماهای بزرگ به منظور کاهش مدت‌زمان صدور و ورود کالا از جمله اقداماتی است که کشورهای مختلف برای گسترش تجارت خارجی خود صورت داده‌اند. امروزه ایجاد امکانات زیربنایی مناسب در بنادر و اعمال قوانین آسان‌تر جهت اخذ مجوزهای صادراتی یا وارداتی شاید اثر بیشتری از یارانه‌های صادراتی و سایر حمایت‌های دولت‌ها در جهت گسترش صادرات داشته باشد. در حال حاضر، بانک جهانی در گزارش فضای کسب و کار اطلاعات و آماری را در رابطه با سهولت واردات و صادرات کالا در کشورهای مختلف تحت عنوان شاخص تجارت برون‌مرزی مورد بررسی قرار می‌دهد که بر مبنای این شاخص کشور ایران از جایگاه مناسبی در سهولت امکانات لازم برای تجارت با دنیا برخوردار نیست. بنابر اهمیت این موضوع گزارش حاضر ضمن بررسی موانع بهبود شاخص مذکور به ارائه راهکارهای بهبود آن نیز می‌پردازد.

شاخص تجارت فرامرزی و جایگاه ایران در جهان

برای محاسبه شاخص تجارت فرامرزی به کسب اطلاع از آمار مربوط به تعداد اسناد، مدت زمان و هزینه برای صدور و یا ورود یک کالا نیاز است. برای کالاهای وارداتی این آمار و اطلاعات مربوط به فاصله زمانی است که کالا از بندر به محل انبار شاخص واردکننده انتقال داده می‌شود. برای کالاهای صادراتی نیز این مدت از زمان بارگیری کالا در درب کارخانه تا زمان صدور کالا در بندر در نظر گرفته می‌شود. اسناد موردنظر در محاسبه شاخص تجارت برون‌مرزی شامل اسناد ضبط شده در بندر، اظهارنامه‌های گمرکی و اسناد مربوط به ترخیص کالا از قبیل اسناد معاوضه شده بین طرفین قرارداد است. زمان نیز براساس روزهای تقویمی از آغاز تا پایان ورود کالا تا تحویل در انبار یا از درب کارخانه تا بندر است. هزینه نیز مربوط به کانتینرهای بیست فوتری برحسب دلار آمریکا است. هزینه‌هایی که برای کامل شدن روند صدور یا ورود یک کالا لازم است شامل هزینه مربوط به اسناد مختلف، هزینه مدیریت و هزینه‌های مربوط به حمل و جابه‌جایی کالا در ترمینال‌های کانتینری و حمل و نقل‌های درون‌مرزی در نظر گرفته می‌شود. در جدول (۱) مقادیر این موارد طی سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱ برای ایران آمده است.

جدول ۱. شاخص تجارت فرامرزی در ایران

تجارت برون مرزی	۲۰۱۰	۲۰۱۱
اسناد لازم برای صادرات (تعداد)	۷	۷
زمان لازم برای صادرات (روز)	۲۵	۲۵
هزینه صادرات (دلار برای هر کانتینر)	۰/۰۶۱	۱/۰۹۱
اسناد لازم برای واردات (روز)	۸	۸
زمان لازم برای واردات (روز)	۳۸	۳۲
هزینه واردات (دلار برای هر کانتینر)	۱/۷۰۶	۱/۷۲۵

مأخذ: نتایج تحقیق.

با توجه به جدول (۲)، هزینه صادرات و واردات در سال ۲۰۱۱ نسبت به سال ۲۰۱۰ افزایش یافته و زمان لازم برای واردات کاهش یافته است. این عامل موجب شده است رتبه ایران در شاخص تجارت برون مرزی از ۱۳۲ به ۱۳۱ بهبود یافته است، اما با این حال تعداد اسناد مورد نیاز برای صادرات و واردات و همچنین مدت زمان لازم برای صادرات در سال ۲۰۱۱ نسبت به ۲۰۱۰ تغییری نکرده است. همچنین ارقام جدول (۲) نشان می دهند که یک صادر کننده در ایران برای صادرات نیاز به تهیه ۷ سند و پرداخت هزینه ای برابر ۱/۰۹۱ دلار برحسب دلار به کانتینر و صرف ۲۵ روز کاری دارد. اسناد مورد نیاز برای واردات ۸ فقره، تعداد روزهای کاری مورد نیاز ۳۲ روز و هزینه پرداختی برحسب دلار به کانتینر ۱/۷۲۵ دلار است.

بدیهی است که افزایش هزینه و زمان تجارت خارجی در ایران معلول موانع فنی و غیر فنی موجود در روند صادرات و واردات می باشد، زیرا واردات و صادرات کالا و خدمات در ایران مستلزم طی مراحل متعددی همچون بسته بندی و بارگیری کانتینر در مقوله واردات و تخلیه از کانتینر تا تحویل کالا به انبار در پروسه صادرات می باشد. در جدول فوق مراحل که یک تاجر ایرانی برای واردات و صادرات باید پشت سر بگذارد به تفکیک ارگان مسئول مشخص شده اند.

جدول ۲. مراحل لازم برای صادرات و واردات در ایران

صادرات	ارگان مربوطه	واردات	ارگان مربوطه
از بسته بندی تا بارگیری روی کامیون یا قطار	وزارت راه و ترابری	انتظار کشتی برای پهلو گرفتن	سازمان بنادر و دریانوردی
حمل جاده ای یا ریلی	وزارت راه و ترابری	تخلیه کانتینر در بندر ساحلی	سازمان بنادر و دریانوردی
ترخیص گمرکی	گمرک	ترخیص گمرکی در بندر	گمرک
کنترل فنی	مؤسسه استاندارد	کنترل فنی	مؤسسه استاندارد
بارگیری کانتینر روی کشتی	سازمان بنادر و دریانوردی	ترتیبات پیش از حمل درون مرزی	وزارت راه و سازمان بنادر
زمان انتظار برای روانه شدن کشتی	کشتیرانی و سازمان بنادر	حمل و نقل درون مرزی	وزارت راه
تهیه اسناد	ارگان های ذکر شده در جدول (۳)	تهیه اسناد	ارگان های ذکر شده در جدول (۳)
امور بانکی	بانک عامل	امور بانکی	بانک عامل

مأخذ: نتایج تحقیق.

محتوای جدول (۲) مبین این واقعیت می‌باشد که افزایش هزینه و زمان صادرات و واردات در ایران بیشتر به ضعف ساختاری اقتصاد ایران در مسائل لجستیکی همچون حمل و نقل، بسته‌بندی، بارگیری و... مربوط می‌شود. بدیهی است که اصلاح زیرساخت‌هایی همچون بسته‌بندی تا بارگیری روی کامیون یا قطار، حمل جاده‌ای یا ریلی و خدمات بانکی حتی با وجود پروژه‌های عملیاتی در حال اجرای کنونی در کوتاه‌مدت امکان‌پذیر نیست. البته تجربه کشورهای همچون آلمان، امارات و... نشان می‌دهد که ایجاد مراکز لجستیکی موجب تسریع روند بهبود این زیرساخت‌ها شده است، اما در هر صورت بخشی از موانع موجود بر سر راه تاجر ایرانی (از جمله تهیه اسناد و طی کردن مراحل اداری) غیرفنی می‌باشند و رفع این موانع در کوتاه‌مدت توسط ارگان‌های مسئول کمک شایان توجهی به بهبود جایگاه ایران در تجارت فرامرزی خواهد کرد. در ادامه، ضمن واشکافی این موانع به ارائه راهکارهای پیشنهادی جهت رفع این موانع می‌پردازیم.

موانع غیرفنی و افزایش زمان، هزینه و تعداد اسناد لازم برای صادرات و واردات در ایران

موانع غیرفنی در رژیم تجاری ایران کم و بیش از گذشته تاکنون وجود داشته و دارد. اگرچه طی سال‌های اخیر اقدامات زیاد و درخور توجهی صورت گرفته است و تا حد زیادی از پیچیدگی‌های رژیم تجاری کشور در این حوزه کاسته شده است، اما در عین حال هنوز بخش عمده‌ای از موانع بهبود شرایط تجارت فرامرزی در ایران غیرفنی می‌باشند که مهم‌ترین آنها به شرح زیر می‌باشند.

تشریفات گمرکی

تشریفات گمرکی مربوط به ترخیص کالاهای وارداتی که در تمام کشورها کم و بیش وجود دارد و استفاده از آن اجتناب‌ناپذیر است چنانچه به نحو غیرلازم و غیرضروری سختگیرانه بوده و تشریفات اداری مربوط به آن پیچیده باشد دارای آثار اختلال تجاری جدی و مهمی خواهد بود و می‌تواند به یکی از مهم‌ترین موانع غیرفنی تجاری تبدیل شود. مهم‌ترین عنصری که در تشریفات گمرکی مورد توجه است بحث شیوه‌های ارزش‌گذاری گمرکی است. شیوه‌های ارزش‌گذاری گمرکی کالاهای وارداتی مورد توجه و اهتمام ویژه سازمان تجارت جهانی قرار داشته و در این زمینه قوانین و مقررات و قواعد مشخصی وضع شده است و تمام اعضاء موظف می‌باشند در ارزش‌گذاری‌های گمرکی کالاهای وارداتی خود بلااستثناء از این ضوابط تبعیت نمایند. قواعد مبدأ^۱ نیز یکی از اقدامات مهم در اجرای مراحل تشریفات گمرکی بوده که کشورها برای اعطاء ترجیحات تجاری ناگزیر از تعیین مبدأ کالا بوده

1. Rules of Origin

که در نتیجه مستلزم استفاده از قواعد مبدأ خواهد بود. این اقدامات به مثابه ابزاری جهت تعقیب اهداف تجاری کشورها مورد استفاده قرار گرفته که دارای آثار اختلال تجاری و محدودکننده بسیاری خواهد بود. از این رو، چگونگی وضع این ضوابط و استفاده از این اقدامات در موافقتنامه قواعد مبدأ سازمان جهانی تجارت تبیین و تعیین شده و کشورهای عضو ملزم به رعایت آن می‌باشند.

در خصوص قواعد مبدأ و شیوه‌های بکارگیری و ملاک‌ها و معیارهای آن باید اشاره نمود که در این زمینه هیچگونه قانون و مقرراتی در کشور وجود نداشته و سابقه‌ای از بکارگیری قواعد مبدأ به منظور اهداف تجاری موجود نمی‌باشد. تنها در ماده ۹ آیین‌نامه اجرایی قانون صادرات و واردات هرگونه معامله تجاری با رژیم صهیونیستی منع شده است (عسگری، ۱۳۸۸).

بازرسی پیش از حمل

ایران از جمله کشورهایی است که ورود اقلام و کالاها به کشور را منوط به انجام بازرسی پیش از حمل توسط یکی از مؤسسات و شرکت‌های بازرسی که تأیید صلاحیت شده‌اند نموده است. هدف اصلی از اعمال الزام مذکور حصول اطمینان از انطباق کیفیت و کمیت کالاهای وارداتی با شرایط قرارداد فروش و اسناد خرید می‌باشد. همچنین، با توجه به اینکه در گذشته نظام ارزی ایران از نوع نظام ارزی کنترل شده بوده و با توجه به تفاوت زیاد نرخ ارز رسمی و نرخ ارز بازار آزاد که همواره انگیزه لازم برای بزرگ‌نمایی در قیمت کالاهای وارداتی و در نتیجه فرار سرمایه از کشور را فراهم نموده است، استفاده از شرط بازرسی پیش از حمل به منظور جلوگیری از این امر صورت گرفته است. اگرچه اکنون نظام ارزی گذشته تصحیح شده و معاملات با نرخ ارز یکسان صورت می‌گیرد، اما شرط مذکور کماکان وجود دارد و در حال حاضر به موجب قوانین مذکور و بخشنامه بانک مرکزی ایران ورود تمام اقلام وارداتی و اعتبارات اسنادی که ارزش آنها بیشتر از بیست هزار دلار باشد ملزم به درج شرط بازرسی کالا در اعتبار اسنادی می‌باشد و این مسئله در نهایت باعث افزایش هزینه و زمان ترخیص کالا شده است.

ثبت سفارش و مراحل آن در ایران

به موجب ماده ۸ قانون مقررات صادرات و واردات و ماده ۵ آیین‌نامه اجرایی آن، ورود کلیه کالاهای مجاز اعم از اینکه واردکننده از بخش دولتی یا غیردولتی باشد موقوف به ثبت سفارش و اخذ مجوز ورود از وزارت صنعت، معدن و تجارت با رعایت سایر شرایط مقرر خواهد بود. ثبت سفارش در ایران نیازمند مدارک متعددی می‌باشد که این مسئله منجر به افزایش زمان و هزینه در تجارت فرامرزی می‌شود.

صادرات کالا و مراحل آن در ایران

در آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی صادرات به دو دسته قطعی و موقت تقسیم شده است. صادرات قطعی عبارت است از کالایی که به منظور فروش یا مصرف در کشورهای خارج از ایران به خارج فرستاده می‌شود و صادرات موقت به صدور کالا به خارج از کشور برای انجام منظوره‌های موقتی (به عنوان مثال تعمیر یا تکمیل کالا، شرکت در نمایشگاه) و برگشت آن به کشور گفته می‌شود. آنچه در این تحقیق مدنظر است صادرات قطعی است. این نوع از صادرات در ایران نیازمند طی مراحل متعددی و پیچیده‌ای مانند اخذ کارت بازرگانی، کسب مجوز صدور، گواهی بهداشت، گواهی انرژی اتمی و... می‌باشد.

اخذ مجوز صدور

کالاهای صادراتی برحسب مجوز صدور به سه گروه مجاز، مشروط و ممنوع‌الصدور تقسیم می‌شوند. کالای مجاز کالایی است که صدور آن با رعایت ضوابط نیاز به کسب مجوز ندارد. منظور از ضوابط آن دسته از ترتیباتی است که رعایت آن برای صادرات برخی از کالاها قانوناً ضروری است مانند ضوابط استاندارد، گواهی بهداشت انسانی، دامی، نباتی. کالای مشروط نیز کالایی است که با کسب‌نظر موافق وزارتخانه‌های ذیربط مجاز به صدور خواهد شد.

گواهی بهداشت نباتی

طبق ماده ۱۸ آیین‌نامه اجرایی قانون حفظ نباتات، فرآورده‌های نباتی که از ایران به کشورهای خارج صادر می‌شوند توسط کارشناسان قرنطینه معاینه و در صورت سلامت کالا گواهی بهداشت نباتی صادر می‌شوند و در صورت عدم تقاضای خریدار این کار انجام نمی‌گیرد.

گواهی بهداشت دامی (گواهی سازمان دامپزشکی)

طبق ماده ۷ قانون دامپزشکی کشور مصوب سال ۱۳۵۰ ورود و صدور هر نوع دام زنده-تخم‌مرغ نطفه‌دار- اسپرم دام- فرآورده‌های خام دامی- داروها، واکسن‌ها، سرم‌ها و مواد بیولوژیکی، مواد ضدعفونی، سموم دام پزشکی، مواد غذایی متراکم، مکمل غذای دام و داروهایی که برای ساختن مواد نامبرده موردنیاز است باید با موافقت وزارت جهاد کشاورزی (سازمان دامپزشکی کشور) صورت گیرد.

گواهی استاندارد

در صورتی که برای صادرات کالاهایی مقررات استاندارد اجباری وضع شده باشد اخذ گواهی استاندارد از مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران و ارائه آن به گمرک ضروری است.

گواهی انرژی اتمی

در مواردی که کالای صادراتی مواد غذایی یا انواع قراضه‌های فلزات و... باشد نیاز به ارائه گواهی سازمان انرژی اتمی کشور ضروری است.

صورت بسته‌بندی

در مواردی که کالاهای وارده بیش از یک بسته و محتویات بسته‌ها گوناگون و متنوع باشد، ارائه یک فهرست که محتویات هر بسته (خالص و با ظرف) نشان دهد، ضروری است.

صدور پروفورما

در مواقعی که فروش کالا به طرف مقابل از طریق گشایش اعتبارات اسنادی انجام شود این مرحله ضروری است و هر پروفورما حاوی مشخصاتی نظیر اخذ کارت بازرگانی معتبر به نام صادرکننده، شماره و تاریخ صدور پروفورما، شرایط حمل و تحویل، نام خریدار و نشانی و... می‌باشد.

صدور فاکتور و اخذ گواهی مبداء

در این مرحله صادرکننده می‌بایست فاکتور فروش کالای خود را مطابق شرایط پروفورما، صادر و به تأیید اتاق بازرگانی و صنایع و معادن استان برساند.

اظهار کالا به گمرک

صادرکننده کالا با در دست داشتن مدارک مثبت (از قبیل کارت بازرگانی، مجوزهای صدور و...) به گمرک مراجعه نموده و اظهارنامه صادراتی را تنظیم می‌نماید. اظهارنامه می‌تواند توسط صاحب کالا و یا وکیل صاحب کالا تنظیم شود.

کارت بازرگانی و روند اخذ آن در ایران

در حال حاضر، اخذ کارت بازرگانی ایران به صورت الکترونیکی انجام می‌گیرد، اما با این حال نیاز به جمع‌آوری مدارک و طی مراحل پیچیده‌ای می‌باشد که تعدد این اسناد و مدارک موجب افزایش فاکتورهای هزینه و زمان در شاخص تجارت فرامرزی شده است. برخی از مراحل و مدارک لازم جهت اخذ کارت بازرگانی ایران به شرح زیر می‌باشند:

- داشتن حداقل سن ۲۱ سال تمام
- داشتن برگ پایان خدمت نظام وظیفه یا برگ معافیت برای آقایان
- داشتن سه سال سابقه فعالیت تجاری یا تولیدی به تأیید دو نفر از دارندگان کارت بازرگانی یا ارائه مدرک دانشگاهی یا داشتن مجوز تولید از یکی از وزارتخانه‌های تولیدی

- داشتن محل کسب متناسب با رشته فعالیت اعم از ملکی یا استیجاری
- داشتن دفاتر قانونی و ارائه اظهارنامه ثبتی
- عدم اشتغال تمام وقت و همچنین رابطه استخدامی با وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی و قوای سه‌گانه
- عدم ورشکستگی به تقصیر و تقلب
- نداشتن محکومیت مؤثر کیفری
- داشتن پروانه کار و اقامت معتبر

جایگاه دولت در رفع موانع غیرفنی و بهبود شاخص تجارت فرامرزی ایران

موانع غیرفنی تشریح شده در بخش قبلی مبین این واقعیت می‌باشند که تاجر ایرانی برای صادرات و واردات علاوه بر اینکه با موانع لجستیکی زیادی روبرو می‌باشد نیاز به طی مراحل غیرفنی متعددی نیز دارد که جزئیات تشریح شده در مورد هر یک این موانع نشان می‌دهد بسیاری از این مراحل غیرضروری و رفع آنها در کوتاه‌مدت امکان‌پذیر می‌باشد. در سال‌های اخیر برخی از ارگان‌های مسئول در این رابطه علاوه بر حذف مراحل غیرضروری با الکترونیکی کردن روند اخذ گواهینامه‌های مربوطه تا حدودی روند واردات و صادرات را تسهیل کرده‌اند. به عنوان مثال، سیستم الکترونیکی ثبت سفارشات واردات کالا از ابتدای سال ۱۳۸۷ به صورت تدریجی شکل گرفته است و در خرداد ماه ۱۳۸۸ به صورت ۱۰۰ درصد الکترونیکی شروع به کار کرده است. اخذ کارت بازرگانی و برخی از امور گمرکی نیز در فضای مجازی قابل پیگیری می‌باشند، اما با وجود این تغییرات، تعدد سازمان‌ها و ارگان‌های مسئول در حوزه صادرات و واردات خود بزرگترین مانع برای تاجر ایرانی می‌باشد. در جدول (۳) برخی از ارگان‌های مسئول همراه با حوزه مسئولیت آنها در روند واردات و صادرات تشریح شده است.

جدول ۳. برخی از اسناد و مدارک لازم برای صادرات و واردات در ایران

سند مورد نیاز	ارگان مسئول	سند مورد نیاز	ارگان مسئول
ثبت شرکت	اداره ثبت شرکت‌ها	گواهی بیمه	شرکت‌های بیمه عامل
عضویت در اتاق بازرگانی	اتاق بازرگانی	گواهی بهداشت نباتی	وزارت بهداشت
کارت بازرگانی	اتاق بازرگانی	گواهی سلامت	وزارت بهداشت
ثبت سفارش	وزارت صنعت، معدن و تجارت	گواهی بهداشت دامی	سازمان دامپزشکی
گواهی بانکی	بانک‌های عامل	گواهی استاندارد	مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی
گواهی عدم سوء پیشینه	وزارت اطلاعات	گواهی انرژی اتمی	سازمان انرژی اتمی
گواهی عدم ورشکستگی	وزارت دادگستری	گواهی کارت پایان خدمت	نیروی انتظامی
گواهی داشتن پروانه کار و اقامت	وزارت اقتصاد	گواهی سابقه تجاری	سازمان توسعه تجارت
گواهی مفادحساب تأمین اجتماعی	سازمان تأمین اجتماعی	گواهی مفادحساب مالیاتی	سازمان امور مالیاتی

مأخذ: نتایج تحقیق.

بدیهی است که اخذ گواهینامه و مجوز از هر یک از این سازمان‌ها به صورت جداگانه و بر مبنای روند اداری متفاوتی که در این سازمان‌ها وجود دارد کاری بسیار طاقت‌فرسا و در عین حال هزینه‌زا و زمان‌بر می‌باشد.

بنابراین استفاده از یک سیستم پنجره واحد برای پیگیری تمام این گواهینامه‌ها به نحو کارایی زمان و هزینه تجارت فرامرزی را کاهش می‌دهد، چراکه تنها الکترونیکی کردن روند ثبت سفارش و امور گمرکی در دو سال اخیر باعث کاهش زمان واردات از ۳۸ روز در سال ۲۰۱۰ به ۳۲ روز در سال ۲۰۱۱ شده است. شایان ذکر است که در حال حاضر سازمان گمرک جمهوری اسلامی اقدام به ایجاد پنجره‌های واحد جداگانه در ۱۵ گمرک مختلف در سطح کشور نموده است، اما این پنجره‌ها تنها قادر می‌باشند بخشی از موانع مربوط به تشریفات، بازرسی و ترخیص کالا را از بین ببرند. در حالی که محتوای جدول (۳) مبین وجود موانع غیرفنی بیشماری بر سر راه تاجر ایرانی می‌باشد، لذا پنجره واحدی که در این تحقیق مدنظر می‌باشد سیستمی است که به تاجر امکان می‌دهد تا اطلاعات را برای طی الزامات قانونی مرتبط با صادرات یا واردات به یک بدنه واحد ارائه کند. از دیدگاه عملی این پنجره واحد یک ورودی فیزیکی یا الکترونیکی برای ارائه و حفظ تمام داده‌ها فراهم می‌سازد. این ورودی بوسیله یک واحد مدیریت می‌شود که پس از آن این اطلاعات را به تمام واحدهای مرتبط انتقال می‌دهد. به طور حتم راه‌اندازی این سیستم به همکاری و مشارکت واحدهای دولتی و غیردولتی مرتبط نیاز دارد، بنابراین مستلزم تعهد و هدایت قوی سطوح بالای دولتی است. جهت پیاده‌سازی این سیستم در کوتاه‌مدت لازم است تا وزارت صنعت، معدن و تجارت (به عنوان متولی مدیریت تجارت خارجی در ایران) ضمن هماهنگی با اعضاء هیأت دولت کمیته‌ای با مشارکت سازمان‌های ذکر شده در جدول (۳) تشکیل دهد و در این کمیته ضمن حذف مراحل غیرضروری تشریح شده در بخش سوم، امکان ایجاد یک پنجره واحد تجاری در ایران با دو مرحله فیزیکی و مجازی به شرح زیر بررسی شود:

- در مرحله فیزیکی تمام واحدهای که در سازمان‌ها و نهادهای دولتی واجد مسئولیت صدور مجوزهای قانونی در خصوص تجارت خارجی می‌باشند از جمله گمرک، بنادر و دریانوردی، بیمه، راه و ترابری، توسعه تجارت، استاندارد و تحقیقات صنعتی و... در یک مکان جمع شوند و صدور مجوزهای مربوط به صادرات، واردات و ترانزیت کالا را مدیریت کنند.

- در مرحله مجازی، اطلاعات و داده‌ها و اسناد مربوط به کالا و صاحب آن به وسیله امکانات سخت‌افزاری در یک پایگاه اطلاعاتی متمرکز و ذخیره شوند. تمرکز اطلاعات و داده‌های مربوط به کالا در این پایگاه باعث می‌شود برنامه‌های نظارتی دولت و دستگاه‌های نظارتی در این زمینه بهتر اجرا شود.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

تجزیه و تحلیل زمان، تعداد مراجعات و هزینه‌های لازم برای تجارت فرامرزی در ایران نشان می‌دهد که مطلوب نبودن معیارهای سه‌گانه این شاخص در ایران متأثر از دو نوع مانع یا کمبود می‌باشد. اولین نوع از این کمبودها فقدان زیرساخت‌های فنی لازم در حوزه مسائل لجستیکی از جمله بسته‌بندی، حمل و نقل، بارگیری بر روی کشتی، پیاده‌سازی کانتینر از روی کشتی و... می‌باشد و دومین گروه از مشکلات، وجود موانع غیرفنی متعددی از جمله اخذ مجوزهای مختلف، ثبت سفارش، تشریفات گمرکی، تفاوت در رویه‌های کاری تعداد زیادی از دستگاه‌های مربوطه و... می‌باشد. بدیهی است که ایجاد و بهبود زیرساخت‌های لجستیکی در کوتاه‌مدت امکان‌پذیر نمی‌باشد و به طور حتم تقویت امکانات لجستیکی نیاز به جهت‌گیری مدیریت کلان کشور دارد. البته دولت می‌تواند با تدوین و تصویب بسته‌ای حمایتی سازوکارهای لازم برای پشتیبانی از ایجاد مراکز لجستیکی (توسط بخش خصوصی) را فراهم نماید، اما محور اصلی تحقیق بر این مبنا است که رفع موانع غیرفنی موجود بر سر راه تاجر ایرانی به طور حتم در کوتاه‌مدت امکان‌پذیر می‌باشد، لذا پیشنهاد می‌شود تا وزارت صنعت، معدن و تجارت به عنوان متولی مدیریت روند تجارت خارجی ایران، کمیته‌ای با مشارکت سازمان‌های مرتبط در پروسه صادرات و واردات تشکیل دهد تا ضمن بازبینی مجدد و حذف برخی از مراحل و اسناد غیرضروری در روند ثبت سفارش، اخذ گواهی‌نامه‌ها و... که به تفصیل در بخش سوم این گزارش مورد بررسی قرار گرفته‌اند امکان عملیاتی کردن پروژه پنجره واحد ملی جهت رفع و یا تسهیل تمام موانع و مراحل غیرفنی صادرات و واردات در ایران مورد بررسی قرار گیرد.

منابع

- دفر بررسی‌های اقتصادی، سازمان حمایت از مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان (۱۳۸۸)، بررسی وضعیت فضای کسب و کار در ایران. سازمان کمک‌های فنی و اقتصادی ایران (۱۳۸۹)، فضای کسب و کار ایران.
- عسگری، منصور (۱۳۸۸)، "بررسی و پیشنهاد تعرفه مناسب برای محصولات معدنی و صنایع معدنی ایران با عنایت به درجه باز بودن فضای کسب و کار کشور"، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
- قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴-۱۳۹۰).
- سیستم مدیریت ثبت سفارش، وزارت صنعت، معدن و تجارت جمهوری اسلامی ایران. <http://sabtaresh.tpo.ir>
- گزارش Doing Business سال ۲۰۱۱. <http://www.doingbusiness.org>
- مراحل اخذ کارت بازرگانی، سایت رسمی اتاق بازرگانی. <http://www.tccim.ir/registration>
- مراحل صادرات، سایت رسمی گمرک جمهوری اسلامی ایران. <http://www.irica.gov.ir/Portal>
- مراحل واردات، سایت رسمی گمرک جمهوری اسلامی ایران. <http://www.irica.gov.ir/Portal>